

1. Всесвітня історія: Навч. посібник / Б.М. Гончар, М.Ю. Козицький та ін. – К.: Т-во Знання, КОО, 2002. – 565 с. 2. Самойлов В. СОИ: десять лет спустя // Зарубежное военное обозрение. – 1993. – № 5. – С. 2 – 6. 3. Рассказов А. Американские инициативы по снижению ядерной опасности (взгляд военного эксперта) // Зарубежное военное обозрение. – 1992. – № 2. – С. 3 – 11. 4. Мясников Е. Возможен ли договор СНВ-3? // Независимое военное обозрение. – 1996. – 12 – 18 сентября (№ 17). – С. 4. 5. Первушин А. Звездные войны: Американская Республика против Советской империи. – М.: Эксмо, Яуза, 2005. – 320 с. 6. Алексин В. Ответы на американские вызовы имеются // Независимое военное обозрение. – 2000. – 14 – 21 июля (№ 25). – С. 1. 7. Дьяков А.С., Льюис Дж., Подвиг П.Л., Постол Т. Договор по противоракетной обороне все еще оценивается в качестве основы стратегической стабильности // Независимое военное обозрение. – 1997. – 3 – 8 октября (№ 37). – С. 6. 9. Стратегия национальной безопасности США в следующем столетии // Зарубежное военное обозрение. – 1999. – № 3. – С. 2 – 16. 10. Сокут С. Вашингтон вновь реанимирует программу «звездных войн» // Независимое военное обозрение. – 1999. – 29 января – 3 февраля (№ 3). – С. 1, 4. 11. Белоус В., Донцов В. Миф об «ограниченной обороне» // Независимое военное обозрение. – 1999. – 3 – 9 декабря (№ 47). – С. 4. 12. Яке місце займає протиракетна оборона серед інших пріоритетних завдань оборонного фінансування після 11 вересня? // НАТО ревію. – зима 2001/2002. – С. 26 – 30. 13. Рогов С.М. Противоракетный вызов Вашингтона // Независимое военное обозрение. – 1999. – 19 – 25 февраля (№ 6). – С. 4. 14. Красковский В.М. «Стратегический щит» ржавеет // Независимое военное обозрение. – 2000. – 17 – 21 ноября (№ 43). – С. 6. 15. Копытов С., Селиванов М. Противоракетные планы вступили в конкуренцию // Независимое военное обозрение. – 2000. – 7 – 12 июля (№ 24). – С. 8. 16. Матвеев А.О. О создании системы национальной ПРО в США // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 4. – С. 50. 17. Калугин А. Об эффективности разрабатываемой системы противоракетной обороны США // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 6. – С. 49. 18. Иностранная военная хроника // Зарубежное военное обозрение. – 2000. – № 10. – С. 53.

УДК 374.7:811.161.2]:355.34

С.Я. Ліпкевич

Львівський інститут Сухопутних військ
Національного університету “Львівська політехніка”

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З НАТО

© Ліпкевич С.Я., 2008

З’ясовано правові механізми співпраці України з НАТО через призму формування нової системи безпеки на Європейському континенті, розглянуто форми участі нашої країни в міжнародних заходах із забезпечення європейської безпеки.

The article considers legal mechanisms of cooperation between Ukraine and the NATO through the prism of building a new security system on European continent. The article covers forms of our country’s participation in international events concerning provision of European security.

Державотворення незалежної України розпочалося за умов існування СРСР та Організації Варшавського Договору. 16 липня 1990 року Верховна Рада Української РСР, виражаючи волю народу, прагнучи створити демократичне суспільство, дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, ухвалила Декларацію “Про державний суверенітет України”. У розділі 9 (зовнішня і внутрішня безпека) було заявлено, що Українська

РСР “урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї” [1, с. 14]. За суттю Декларація була обов’язковим засобом утвердження на національному законодавчому рівні засад майбутньої державної незалежності України.

24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР проголосила Україну незалежною демократичною державою [2, с. 15 – 16]. 6 грудня 1991 року Президент України Л. Кравчук ухвалив закон України “Про оборону України”, стаття 1 якого проголошує, що Україна “... прагне до нейтралітету й дотримання неядерних принципів” [3, с. 17]. 8 грудня 1991 року у Мінську Україна уклала Угоду “Про Співдружність Незалежних Держав” (СНД). У другому абзаці статті 6 Угоди записано: “Сторони поважатимуть прагнення одна одної до досягнення статусу без’ядерної зони і нейтральної держави”. У Заяві Верховної Ради України від 20 грудня 1991 року з приводу укладення Україною Угоди “Про Співдружність Незалежних Держав” наголошено: “Україна прагнучиме набуття статусу без’ядерної держави шляхом знищення усіх ядерних арсеналів під ефективним міжнародним контролем і на підставі Декларації про державний суверенітет Україна не входить до військових блоків” [4, с. 377].

Проголосивши свою незалежність і шукаючи шляхи гарантування безпеки, Україна однозначно стала на позицію входження у майбутньому в європейську систему колективної безпеки. Сьогодні українські політики і політологи, які обґрунтовують необхідність інтеграції України в НАТО, численні пропагандистські матеріали стверджують, що вже з перших днів набуття незалежності наша держава прагнула стати членом Північноатлантичного альянсу, тому ведуть відлік цього процесу з осені 1991 року, а як аргументи наводять приклади активних контактів України з НАТО протягом 1992 року. Але й у Воєнній доктрині України, яка була ухвалена Верховною Радою України 19 жовтня 1993 року, у статті 1 підтверджено цей статус: “Україна виступає за створення всеохопних систем універсальної та загальноєвропейської безпеки і вважає участь у них важливим компонентом своєї національної безпеки. Дотримуючись позаблокового статусу, Україна сприяє створенню надійних міжнародних механізмів та загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях з метою зміцнення довіри і партнерства на основі прийнятих взаєморозуміння і відкритості у воєнно-політичній діяльності” [6, с. 4]. Слід відзначити, що наявність в документі терміна “позаблоковий статус” в подальшому дало підґрунтя опонентам щодо вступу України в НАТО у їх запереченнях стосовно курсу євроатлантичної інтеграції.

22 – 23 лютого 1992 року відбувся візит генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва, який офіційно запросив Україну до участі в РПАС (членом цієї організації наша держава стала 10 березня 1992 року), а 8 липня 1992 року Президент України Л. Кравчук відвідав штаб-квартиру Альянсу в Брюсселі [5]. Важливою подією у розвитку відносин між Україною і НАТО стало відкриття у вересні 1992 року Посольства України в Брюсселі, яке стало сполучною ланкою в контактах між нашою державою та НАТО.

Приєднання України до РПАС (Рада північноатлантичної співпраці) у 1992 році не може підтверджувати тезу про тогочасне прагнення нашої держави вступити в НАТО, тому що у цей же день до неї вступили усі члени СНД, до якої належала й Україна.

Прихильники вступу до НАТО часто-густо доводять, що у 1993 році була закладена політико-правова база відносин Україна-НАТО. При цьому вони посилаються на документ “Основні напрями зовнішньої політики України”, ухвалений Постановою Верховної Ради України 2 липня 1993 року. У документі, зокрема, зазначено: “В умовах зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетного значення набуває проблема створення загальноєвропейської структури безпеки на базі чинних міжнародних інститутів, таких як НБСЄ, РПАС, НАТО, ЗЄС. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки... З огляду на кардинальні зміни, що відбулися після розпаду СРСР і які визначили сучасне геополітичне становище України, проголошений нею намір свого часу стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не

може вважатися перешкодою її повномасштабної участі у загальноєвропейській структурі безпеки” [7, с. 944].

Варто відзначити, що до сьогоднішнього часу цей документ не перероблявся та не удосконалювався і залишається чинним. Посилання на нього прихильників вступу до НАТО, на наш погляд, не зовсім коректне, тому що в ньому йдеться не конкретно про Північноатлантичний альянс, а про майбутню структуру загальноєвропейської безпеки. Дійсно, сьогодні НАТО є такою структурою, але намір нашої держави бути нейтральною або позаблоковою треба ще “адаптувати до нових умов”.

Серед перших безпосередніх контактів України з НАТО слід відзначити семінар Північноатлантичної асамблеї “Україна і європейська безпека”, який відбувся 20 – 23 червня 1993 року у Києві. Асамблея виконує функцію консультативного органу Альянсу. Основний напрямок її діяльності – створення сприятливих умов європейської безпеки, включаючи військові, економічні, політичні та екологічні аспекти цієї проблеми. Учасники семінару обговорювали питання внутрішньої та зовнішньої політики України, проблеми ядерної зброї, розміщеної на її території, реалізації економічних та конверсійних програм [8, с. 1].

9 лютого 1994 року міністр закордонних справ України А. Зленко підписав в штаб-квартирі НАТО Рамковий документ програми “Партнерство заради миру”. А 25 травня того самого року Україна передала Північноатлантичному альянсу свій Презентаційний документ для цієї Програми [5, с. 519, 523].

Згідно з Рамковим документом програми ПЗМ, співробітництво нашої країни з Альянсом в рамках Програми передбачає досягнення таких цілей: сприяння відкритості у плануванні національної оборони та формуванні військового бюджету; забезпечення демократичного контролю над збройними силами; підтримання здатності та готовності брати участь у межах, дозволених Конституцією, в операціях, здійснюваних під егідою ООН і/або в рамках відповідальності ОБСЄ; розвиток співробітництва з НАТО у військовій сфері з метою здійснення спільного планування і військової підготовки та навчальних маневрів, покликаних підвищити їхню спроможність до виконання завдань, пов’язаних з миротворчою діяльністю, пошуковими і рятувальними операціями, операціями з надання гуманітарної допомоги та іншими, про які згодом може бути домовлено; формування у тривалій перспективі таких збройних сил, які зможуть краще взаємодіяти із збройними силами країн-членів НАТО.

Для участі у програмі “Партнерство заради миру” Україна надала, відповідно до її чинного законодавства, 1291 військовослужбовця, 10 літаків, 6 вертольотів, 2 кораблі та воєнізовані підрозділи цивільної оборони і два полігони [9, с. 26].

Важливою подією у розвитку співробітництва нашої країни з НАТО стало започаткування 3 березня 1994 року безпосередніх консультацій з Альянсом у форматі “16+1”, як це передбачено п.8 Рамкового документа програми “Партнерство заради миру”, з метою вивчення умов налагодження особливих відносин та встановлення “спеціального партнерства” між Україною і НАТО. Згідно з Адміністративною угодою та Угодою у сфері безпеки між Україною і НАТО, були відкриті офіси зв’язку України у штаб-квартирі НАТО і Координаційному центрі партнерства (КЦП) та були визначені перші офіцери зв’язку до КЦП та штаб-квартири Альянсу [10].

Фактично перша ІПП (Індивідуальна програма партнерства) між Україною і Альянсом була прийнята де-юре у червні – липні 1995 року, коли Генеральний секретар НАТО і Міністр закордонних справ України обмінялися відповідними листами. 14 вересня 1995 року ІПП Україна – НАТО була офіційно схвалена на спеціальному засіданні Північноатлантичної Ради (ПАР) НАТО. За результатами діяльності 1996 року Україна виконала програму на 38 %, взявши участь у 113 з 268 заходів [9, с. 25].

Україна з лютого 1995 року брала участь у першому дворічному циклі Процесу планування та оцінки сил (ІППОС, англ. PARP – Planning and Review Process), які виділяються країнами-партнерами для участі у програмі ПЗМ. ІППОС ґрунтується на досвіді НАТО в галузі оборонного планування та являє собою механізм, за яким усі країни Альянсу планують та оцінюють власні сили, що виділяються для участі у спільних заходах НАТО [11, с. 84].

14 вересня 1995 року відбулося спеціальне засідання Північноатлантичної ради у форматі “16+1”, за результатами якого було схвалено Спільну заяву України і Альянсу для преси, яка проголосила початок “розширених і поглиблених” відносин між двома сторонами “поза межами РПАС і ПЗМ” [12]. Разом зі Спільною заявою України і НАТО для преси керівним органам НАТО українською стороною було передано документ “Основні параметри Угоди про встановлення відносин спеціального партнерства між Україною та Організацією Північноатлантичного договору”, який заклав основу для активного діалогу між Україною і НАТО з метою розроблення та укладення між ними політично зобов’язувальної угоди про спеціальне партнерство.

Протягом січня – березня 1996 року між Україною і НАТО було узгоджено спільний документ “Реалізація розширення і поглиблення відносин між Україною і НАТО”. З квітня 1996 року у рамках реалізації цього документа відбулося перше планове засідання Політичного комітету НАТО та України з питань архітектури європейської безпеки та безпеки України як держави, яка добровільно відмовилась від ядерної зброї. Особливе партнерство для України означало розширення співробітництва України з НАТО на усіх рівнях і у всіх вимірах – політичному, військовому, економічному, екологічному, науково-технічному, інформаційному тощо. Україна вважала такий тип співробітництва однією з основних умов забезпечення своїх національних інтересів, гарантію уникнення нового поділу Європи і запобігання формуванню “сфер впливу” чи створенню “сірих зон” безпеки в Центрально-Східній Європі. Претендуючи на таке особливе партнерство, Україна виходила з того, що вона, в контексті розширення НАТО, перебуває в унікальній геополітичній ситуації: на її західних кордонах були розташовані майбутні члени розширеного Альянсу, на східних кордонах – Росія і Білорусь, позиція яких стосовно розширення НАТО відрізнялася від позицій інших держав Центрально-Східної Європи [13, с. 390].

У цей час активізувалося партнерство України з НАТО у військовому вимірі. Якщо у 1994 році військові підрозділи Збройних сил України брали участь тільки у двох спільних військових навчаннях на території Польщі та Нідерландів, то вже у 1995 році представники та підрозділи Збройних сил взяли участь у 98 заходах, включаючи 13 військових навчань. У 1996 році представники та підрозділи українського війська взяли участь у 53 заходах, а також провели на своїй території багатонаціональне військове навчання “Щит миру-96” [9, с. 26].

6 травня 1996 року від імені уряду України були підписані важливі угоди в рамках програми ПЗМ, якими регулюється статус військовослужбовців Збройних сил України під час перебування на навчаннях та інших заходах та території держав-членів НАТО або країн-партнерів, і навпаки, військових інших держав, які беруть участь у навчаннях на території України: Угода між державами, які є сторонами Північноатлантичного договору, та іншими державами, які беруть участь у Партнерстві заради миру, щодо статусу їхніх збройних сил, а також Додатковий протокол до цієї Угоди.

З метою зміцнення функцій для координації у сфері партнерства і співробітництва України з НАТО розпорядженням Президента України 21 травня 1996 року було створено Міжвідомчу робочу групу з питань участі України в програмі ПЗМ, а 3 квітня 1997 року Президент України підписав Указ про створення Державної міжвідомчої комісії з питань співробітництва України з НАТО. Комісія стала дорадчим органом для підготовки пропозицій з питань співробітництва з керівними та виконавчими структурами НАТО, з державами-членами Альянсу та державами-партнерами програми ПЗМ, а також пропозицій щодо організації, координації й контролю виконання прийнятих з цих питань рішень міністерствами, іншими органами виконавчої влади та державними органами України.

У серпні 1996 року було також створено посаду Головного координатора у співробітництві України з НАТО і ЗЄС у військовій галузі – радника-посланника посольства України у країнах Бенілюкс, на яку призначено першого міністра оборони України К. Морозова.

У першій половині 1997 року відбулися знакові події у відносинах України з Північноатлантичним альянсом. Так, 20 березня у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі відбувся перший раунд переговорів з Альянсом щодо формалізації відносин Україна – НАТО. У квітні 1997 року в Брюсселі пройшли два раунди переговорів з НАТО на рівні експертів з цього питання.

Черговий раунд переговорів Україна – НАТО із проекту документа відбувся 1 травня під час візиту тодішнього Генерального секретаря НАТО Х. Солани до Києва, а 29 травня 1997 року на засіданні міністрів закордонних справ країн-членів НАТО в м. Сінтрі (Португалія) Генеральний секретар НАТО Х. Солана і міністр закордонних справ України Г. Удовенко парафували “Хартію про Особливе партнерство між НАТО і Україною” [5, с. 544].

9 липня 1997 року на саміті Північноатлантичного альянсу в Мадриді Президент України Л. Кучма та Генеральний секретар НАТО Х. Солана скріпили підписами “Хартію про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору”.

Хартія є основним політичним документом, який регулює відносини України з НАТО. Вона зафіксувала політичні зобов’язання сторін на найвищому рівні і визначила необхідність “...розвивати відносини особливого і ефективного партнерства, яке сприятиме більшій стабільності і просуванню спільних демократичних цінностей в Центральній-Східній Європі” [14, с. 1]. На другому засіданні спільної комісії на рівні міністрів закордонних справ України та НАТО, створеній згідно з Хартією від 29 травня 1998 року, було проаналізовано стан відносин нашої держави з Альянсом.

Варто відзначити, що активізація співробітництва України з альянсом збіглась з дуже важливою подією у життєдіяльності НАТО. 30 травня 1997 року на заміну Раді північноатлантичної співпраці (РПАС) була створена Рада євроатлантичного партнерства (РСАП). РСАП стала важливим елементом європейської архітектури безпеки. Її діяльність здійснюється з урахуванням роботи інших міжнародних організацій і доповнює їх. Рада є органом, що опікується розвитком діалогу, співробітництва та консультацій між НАТО і партнерами зі співробітництва, забезпечує підґрунтя для співпраці і консультацій між її окремими членами та Альянсом.

З метою створення у нашій державі чинного механізму імплементації Хартії з урахуванням пріоритетів у розбудові відносин України з НАТО 4 листопада 1998 року Указом Президента України було затверджено “Державну програму співробітництва України з НАТО на період до 2001 року”. У документі підкреслювалося, що “...стратегічною метою України є повномасштабна інтеграція до європейських та євроатлантичних структур і повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки”.

Серйозним випробуванням відносин між Україною і НАТО стали події, які відбулися у березні – червні 1999 року у Союзній Республіці Югославії (СРЮ). Рушійним фактором цих подій був етнічний конфлікт у Косові (Південна Сербія). В ході цієї військової операції було здійснено 9 300 бойових вильотів авіації Альянсу, які були скеровані на ураження 900 цілей, скинуто 24 тис. бомб, причому використовувалися й боєприпаси, начинені збіднілим ураном. Таке ставлення Північноатлантичного альянсу до Сербії, надмірна жорстокість до братнього слов’янського народу, адже не назвеш миротворчістю бомбові удари з повітря, руйнування і смерть людей не тільки у військовій формі, але й мирних жителів, справили гнітюче враження на широкі верстви українського суспільства, викликали різко негативне ставлення до цього законодавчого органу держави – Верховної Ради України – та розширили коло противників інтеграції в НАТО.

23 квітня 1999 року Верховна Рада України ухвалила Постанову “Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО). У Постанові наголошується: “Динамічні зміни геополітичної ситуації у нинішньому однополюсному світі, складність і нестійкість військово-політичної ситуації в Європі, тривале внутрішнє кризове становище України обумовлюють необхідність активізації зусиль, спрямованих на зміцнення її міжнародних позицій, відстоювання національних інтересів, забезпечення надійної безпеки і обороноздатності. Необхідними передумовами цього Верховна Рада України вважає послідовність, виваженість, передбачуваність зовнішньої політики, її багатовекторність, розбудову відносин України з іншими державами, міжнародними організаціями на засадах збалансованості і взаємодопомоги, рівноправності і взаємовигоди, відкритості і взаємопорозуміння, неучасті у військових блоках, невтручання у внутрішні справи – за принципом “Безпека для себе – через безпеку для всіх”. Цим має визначатися і позиція щодо участі України у системах регіональної, загальноєвропейської і універсальної безпеки” [15, с. 2].

Вивчення досліджень суперечливого сприйняття НАТО в громадській думці України ми вирішили почати з 1996 року, коли країна в основному пододала внутрішні кризи і її економіка набрала більш-менш сталого розвитку, а це істотно вплинуло на сприйняття громадянами нашої країни певних процесів становлення та державотворення незалежної України. Слід зазначити, що ці опитування відбувалися напередодні підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та Альянсом, через два роки після того, як Україна розпочала співпрацю в програмі “Партнерство заради миру”. У той самий час слід враховувати, що за даними соціологічних опитувань 1996 року спостерігалася певна байдужість українських громадян щодо інформації у сфері політики й міжнародних справ. 30 відсотків опитаних (із 1800 осіб) заявили, що політика їх не цікавить, така сама кількість тих, хто й газет взагалі не читає [16, с. 79].

Головною у програмі перебування Президента України у Вашингтоні була його участь у спеціально організованому саміті Україна-НАТО 24 квітня 1999 року. Держсекретар США М. Олбрайт перед його проведенням відзначила: “Це буде перша в історії Альянсу зустріч на найвищому рівні з державою-партнером, яка стане символом особливих відносин України та НАТО”. З 23 країн, які разом з 19 країнами-членами НАТО взяли участь у ювілейних заходах і, зокрема, в засіданні Ради євроатлантичного партнерства, тільки Україна мала змогу вийти на окремий, прямий діалог з Альянсом.

Саміт Україна-НАТО надав обом сторонам можливість проаналізувати стан взаємовідносин за той час, що минув після підписання у липні 1997 року Хартії про особливе партнерство, та розглянути масштабніше значення цих взаємовідносин для євроатлантичної безпеки. Було також обговорено ті завдання, які виконують Альянс та Україна, окремо та разом, із подолання складних проблем щодо євроатлантичної безпеки. У спільній Декларації глави держав та урядів 19 країн-членів НАТО підтвердили свою підтримку суверенітету та незалежності України, її територіальної цілісності, демократичного розвитку та економічного процвітання як ключових чинників європейської стабільності та безпеки. Країни-члени Альянсу підтвердили своє переконання, що Україна має відігравати дедалі важливішу роль у справі посилення європейської безпеки. Учасники саміту проаналізували участь України в програмі ПЗМ та в РСАП і висловили спільне побажання стосовно того, що Україна має повністю скористатися тими можливостями, які існують в рамках цих заходів. [19, с. 89 – 90].

Важливу роль у реформуванні військової сфери України та співпраці з НАТО відіграє діяльність Спільної робочої групи (СРГ) з питань військової реформи, яка була започаткована для виконання положень Хартії про особливе партнерство між Україною та Альянсом. СРГ є постійно діючим механізмом консультацій між Україною та НАТО. Її діяльність спрямовується на забезпечення підтримки процесів реформування оборонної сфери нашої держави. Робота СРГ фактично охоплює усі аспекти функціонування українського війська, впровадження цивільного контролю над ним, проведення під егідою НАТО багатонаціональних навчань та операцій з підтримки миру, реалізації проектів безпечного зберігання, утилізації боєприпасів, що містять складні вибухові хімічні речовини, знищення легких озброєнь і стрілецької зброї [20, с. 7].

У національну систему оборонного будівництва впроваджуються універсальні механізми планування і розвитку Збройних сил, прийняття в НАТО. З цією метою в Україні був проваджений Оборонний огляд, активну допомогу в організації якого надали спеціалісти Альянсу. Результатом Оборонного огляду став “Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року” [21].

Спеціалісти НАТО надали істотну допомогу під час підготовки важливих документів оборонного планування України, таких як “Державна програма реформування та розвитку Збройних сил України на період до 2011 року”, закон України “Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави”, “Цілі національної оборонної реформи”, нова редакція Воєнної доктрини України тощо. Безумовно, все це сприяє процесам можливої інтеграції в НАТО, навіть враховуючи певні проблеми у взаєминах з НАТО на політичному рівні.

Отже, партнерство України з НАТО набрало поступального розвитку, про що свідчать офіційні дані: у 2001 році співпраця нашої держави з Альянсом охоплювала 23 різні напрямки. У її рамках відбулося близько 500 заходів, стільки ж було заплановано на 2002 рік.

Наміри України щодо інтеграції в структури Північноатлантичного альянсу підтвердив закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року. У статті 8 Основних напрямів державної політики з питань національної безпеки проголошено, що у зовнішньополітичній сфері Україна проводить активну міжнародну політику з метою “... набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також іншими державами світу” [23].

Ще більш конкретно наміри України щодо приєднання до НАТО були викладені у новій редакції “Военної доктрини України”, що була затверджена Указом Президента 15 червня 2004 року. У II розділі “Военно-політичні засади Военної доктрини”, перший абзац пункту 9-го “Умови забезпечення военної безпеки України” викладено так: “Зміцнення довіри між державами, послідовне зниження загрози використання военної сили, проведення політики євроатлантичної інтеграції, *кінцевою метою якої є вступ до НАТО, як основи загальноєвропейської системи безпеки*”. Другий абзац пункту 16-го наголошує: “В умовах сучасної военно-політичної обстановки інтереси національної безпеки України зумовлюють істотне поглиблення відносин з НАТО і ЄС. *Враховуючи те, що НАТО і ЄС є гарантами безпеки і стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях*”. А третій абзац того ж пункту викладено так: “Активізація євроатлантичної інтеграції України з *орієнтацією на вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки* та пов’язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики” [24].

28 – 29 червня 2004 року в Стамбулі пройшов черговий саміт НАТО. Це був сьомий саміт після закінчення “холодної війни”. В ході саміту 29 червня 2004 року відбулося засідання Комісії Україна–НАТО на рівні глав держав та урядів. Але ніяких кардинальних змін у відносинах Україна – НАТО або їх активізації вищезазначений захід не вніс.

Президент України своїм Указом від 15 липня 2004 року увів в дію рішення Ради національної безпеки і оборони “Про подальший розвиток відносин з НАТО з урахуванням результатів засідання Комісії Україна–НАТО на найвищому рівні 29 червня 2004 року”. Згідно з Указом у Военній доктрині України було зроблено купюри у пунктах, які визначали вступ до НАТО та ЄС як кінцеву мету євроатлантичної інтеграції, тобто вилучено ту частину тексту, яку ми позначили курсивом. Зміни в українській Военній доктрині були відбиттям реальних відносин нашої країни з НАТО і ЄС. Вона зазнала корегування (удосконалення). Річ у тім, що Военна доктрина будь-якої країни – один з ключових елементів архітектури безпеки держави, який враховує воєнні, політичні, стратегічні, економічні та інші аспекти. Доктрина – це система основних принципів для розроблення стратегії, яка складається із аналізу ситуації, прогнозування різних сценаріїв розвитку та адекватної відповіді на ці сценарії. Логічно, що такий важливий документ як Военна доктрина повинен містити коректні положення, які відповідають реальній дійсності. Нові положення Военної доктрини були чітким сигналом щодо готовності України до глибокої інтеграції з євроатлантичними структурами. Протягом доволі складного періоду часу 23 травня 2002 року Україна вперше відкрито заявила про свою мету вступити в НАТО. Київ, долаючи чимало перешкод, йшов у євроатлантичному напрямку. Празький саміт, де попри несприятливу політичну атмосферу було укладено План дій Україна–НАТО, Стамбульський саміт, де, незважаючи на очікування, так і не сталося розширення формату співпраці між Україною і Альянсом. Здавалося, що процес євроінтеграції відбувався швидше наперекір, аніж завдяки: урядовці, які були вірними реалізації курсу на Альянс, становили абсолютну меншість. Знадобилося три роки, аби за усіма формальними критеріями Україна розпочала шлях до повноправного членства в НАТО.

У грудні 2004 року в Україні відбулися президентські вибори на тлі так званої “Помаранчевої революції”. 23 січня 2005 року, склавши присягу під час інавгурації, новообраний Президент і сформований ним уряд країни обрали курс на інтенсифікацію євроатлантичної інтеграції держави, з метою прискорити вступ України до НАТО.

У лютому 2005 року країни-члени Альянсу запросили В. Ющенка взяти участь у роботі саміту у штаб-квартирі НАТО. Візит української делегації на чолі з Президентом України В. Ющенком до Брюсселя, напевно, як ніяка інша подія останніх років, вплинула на зовнішню політику України.

На засіданні саміту Україна-НАТО В. Ющенко ознайомив Альянс з новою стратегією нашої держави щодо інтеграції в його структури. У короткостроковій перспективі це було пов’язано зі значними змінами внутрішньої та зовнішньої політики України. Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер відзначив, що “НАТО не може керувати цим процесом. Відповідальність і важкий тягар, що пов’язаний з ним, лежить виключно на українському керівництві. Але ми можемо допомогти і ми допомагаємо”. Він заявив, що Альянс залишається відкритим для будь-якої країни, яка забажає вступити до нього, але для цього необхідно виконати вимоги, визначені демократичним західним суспільством. Тобто для нашої держави залишалось остаточно виявити свою рішучість інтегруватися до Трансатлантичної системи безпеки та дотримуватися визначеної схеми. Отже, в НАТО очікували на самовизначеність нашої держави.

Брюссельський саміт погодився започаткувати Інтенсифікований діалог щодо прагнень України до членства в Альянсі.

Свою позицію і відданість щодо інтеграції в НАТО політичне керівництво нашої держави продемонструвало так: Указом Президента від 21 квітня 2005 року було відновлено першу редакцію Военної доктрини, тобто в тексті документа знову йшлося про те, що “Україна готується до повноправного членства в НАТО та ЄС” і “активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО... належить до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики” [25].

Другий бар’єр перешкод для намірів України вступити в Альянс полягав у відсутності суспільного та внутрішньополітичного консенсусу в нашій державі стосовно інтеграції в НАТО, що обумовлювало брак підтримки євроатлантичної інтеграції з боку населення, попри те, що Державна програма, яка передбачала проведення роз’яснювальної роботи, вже існувала з 2003 року. Припущення певних посадовців, що Київ може отримати від НАТО запрошення приєднатися до Плану дій щодо членства вже у 2006 році та про вступ України до Альянсу у 2008 році, доволі скептично оцінив вищезазначений експерт НАТО Джеймс Шерр: “Це цілком можливо. Але важливим питанням буде, як кожна з країн-членів Альянсу оцінює загалом прогрес України. І не можна сказати, що нинішня політична криза не привернула до себе уваги і не стурбувала НАТО. Отже, широкий політичний і економічний контекст, в якому відбуваються зміни в оборонній галузі та в секторах безпеки, – надзвичайно важливі для НАТО. Тому результати виборів в парламент в березні 2006 року і домовленості, які виникнуть, будуть становити інтерес. Нині непросто дати відповідь... Якщо політична ситуація розвиватиметься позитивно, то, гадаю, було б реалістично розраховувати на запрошення до Плану дій щодо членства у 2006 році”.

На наш погляд, цікаво, як за допомогою певних питань, що ставляться перед рядовими військовослужбовцями, визначити їх поінформованість щодо НАТО. Наприклад, таких: “У якому році було створено НАТО? Який найвищий політичний орган в НАТО? Як приймаються рішення в Альянсі? Скільки країн-членів нараховує НАТО? Що означає аббревіатура НАТО? В якому місті розташована штаб-квартира Альянсу?”. Те саме стосується здійсненого опитування мешканців Криму, коли вони повинні були відповісти на такі запитання: “Як розшифровується аббревіатура “НАТО”?”, “Скільки країн входять до складу НАТО”?

Збройні сили України – це один із найважливіших інститутів нашої держави, що не тільки обумовлює, а й впливає на розвиток демократії, вони є важливим інструментом реалізації зовнішньої політики України і головним виконавцем практичних кроків нашої держави на шляху до інтеграції в структури Північноатлантичного альянсу. У Збройних силах України проходять службу

близько 1 % населення віком від 18 до 50 років. Збройні сили впливають на формування суспільної думки і, як наслідок, – на політику держави. Вони є виокремленою частиною суспільства, мають чітку структуру і спеціальні органи виховної роботи, які постійно і наполегливо роз'яснюють і впроваджують політику керівництва нашої країни.

Отже, як висновок слід зазначити, що реалії сьогодення свідчать, що із огляду на наявні транснаціональні загрози, на рівні окремої держави ефективно протидіяти цим викликам досить важко, особливо, зважаючи на рівень економічного і технологічного розвитку тієї чи іншої країни. Саме тому членство України в Північноатлантичному Альянсі або іншому військово-політичному блоці може бути оптимальним рішенням в сфері захисту національних інтересів держави. Оскільки сьогодні НАТО є майже єдиним активним фактором формування загальноєвропейської безпеки, то ставши членом цього військово-політичного блоку, Україна матиме можливість брати безпосередню участь у прийнятті рішень, які не тільки стосуються її національної безпеки, але й створюють сучасну архітектуру безпеки на Європейському континенті загалом. Питання про членство в НАТО або інших військових організаціях повинно бути не самостійною проблемою, а вирішувати стратегічні завдання у сфері національної безпеки держави.

Якщо вважати, що на початку ХХІ ст. українське державне керівництво визначилося з вибором прозахідного шляху євроатлантичного розвитку країни, то варто визнати, що воно це зробило без обговорення і узгодження з громадськістю. Крім того, структури державного управління майже монополізували сферу проведення політики інтеграції до Північноатлантичного Альянсу. Громадські організації, політичні партії та рухи фактично не залучаються до розроблення і реалізації стратегії та тактики входження України до загальноєвропейських структур безпеки, зокрема НАТО. Лише коли реалізація політики євроатлантичної інтеграції стане справою усього суспільства, а не окремих інститутів влади, вона буде ефективною та сприятиме входженню України до європейських структур безпеки.

Зовнішньополітична діяльність України вимагає сучасного законодавчого забезпечення, яке повинно спиратися на детально опрацьовану систему національної безпеки та адекватні орієнтири зовнішньої політики. Прийняття оновленого закону “Про основи внутрішньої і зовнішньої політики” та корегування закону “Про основи національної безпеки України” позбавить державу від невизначеної, а часом і суперечливої зовнішньої політики, забезпечить незворотність європейського вибору, посилять міжнародний авторитет України як прогнозованого партнера у сфері загальноєвропейської безпеки, зокрема Північноатлантичного Альянсу.

Інформаційне забезпечення політики євроатлантичної інтеграції вимагає істотної модернізації. Сьогодні недостатньо лише інформаційних повідомлень, газетних статей, телевізійних сюжетів, які висвітлюють діяльність НАТО і політику держави щодо євроатлантичної інтеграції. Потрібна не тільки об'єктивна інформація про Альянс, а робота з цільовими групами населення, що враховує й регіональні особливості нашої країни.

1. Декларація “Про державний суверенітет України” // Законодавство України з питань військової сфери. – К.: Азимут-Україна. – 2003. – С. 12 – 15. 2. Постанова Верховної Ради Української РСР “Про проголошення незалежності України” // Законодавство України з питань військової сфери. – К.: Азимут-Україна. – 2003. – С. 15 – 16. 3. Закон України “Про оборону України” від 6 грудня 1991 р. № 1934-ХІІ // Законодавчі акти України з питань військової сфери і державної безпеки. – К.: Верховна Рада України. – 1992. – С. 17 – 25. 4. Заява Верховної Ради України від 20 грудня 1991 року з приводу укладення Україною Угоди “Про співдружність Незалежних Держав” // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 13. – С. 376 – 377. 5. Довідник НАТО. – Brussels: Office of Information and Press, 2001 – 608 р. 6. Воєнна доктрина України // Законодавчі акти України з питань військової сфери: Збірник № 8. – К.: МО України, 1994. – С. 3 – 10. 7. Основні напрями зовнішньої політики України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 37. – С. 935 – 948. 8. Книш В. Україна і європейська безпека // Народна армія. – 1993. – 24 червня (№ 117). – С. 1. 9. Співробітництво України з НАТО в рамках програми “Партнерство заради миру” (інформаційна довідка) // Наука і оборона. – 1998. – № 4. – С. 23 – 32. 10. Partnership for

Peace. NATO summit Brussels 10th January 1994. – NATO Graphics studio. – 8 p. 11. Гудим В. Досвід України в миротворчій операції КФОР та участі в програмі “Партнерство заради миру” / Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки. – К.: Стило, 2002. – С. 74 – 85. 12. Спільна заява України і НАТО для преси від 14.09.1995 р. // Політика і час. – 1995. – № 10. – С. 81 – 83. 13. Храбан І.А. Система європейської безпеки і напрями воєнно-політичної інтеграції України до її структур: Монографія. – К.: Варта, 2005. – 544 с. 14. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору // Народна армія. – 1997. – 11 липня (№ 118). – С. 1, 3. 15. Постанова Верховної Ради України “Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО) від 23 квітня 1999 року № 612-XIV // Голос України. – 1999. – 27 квітня (№ 76). – С. 2. 16. Українське суспільство – 1996: думки, оцінки й умови життя населення України // Політичний портрет України: Бюлетень Фонду “Демократичні ініціативи”. – 1996. – № 17. – С. 73 – 93. 17. Прес-служба Фонду “Демократичні ініціативи”. Чи треба Україні стати членом НАТО? // Урядовий кур’єр. – 1997. – 30 січня (№ 16 – 17). – С. 11. 18. Николаева А. Военные говорят: кто не был в армии, тот многое потерял, а кто там был, потерял в два раза больше // Зеркало недели. – 1996. – 15 – 21 июня (№ 24). – С. 1 – 2. 19. Декларація глав держав та урядів країн-учасниць саміту Комісії Україна–НАТО // Путівник до саміту НАТО у Вашингтоні 23 – 25 квітня 1999 року. – Брюссель: Офіс інформації та преси НАТО. – 1999. – С. 89 – 90. 20. Горбулін В.П. Взаємовідносини Україна – НАТО в контексті євроатлантичних інтеграційних процесів // Національна безпека і оборона. – 2003. – № 7. – С. 5 – 7. 21. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року. – К.: МО України, 2004. – 103 с. 22. Поляков Л., Пашков М. Україна – НАТО: Тепло... ще тепліше // Дзеркало тижня. – 2002. – 11 – 17 травня (№ 17). – С. 1, 3. 23. Закон України “Про основи національної безпеки України” // Урядовий кур’єр. – 2003. – 30 липня (№ 139). – газета в газеті “Орієнтир”. – № 28. – С. 1 – 6. 24. Воєнна доктрина України // Народна армія. – 2004. – 23 червня (№ 116). – С. 3 – 5. 25. Указ Президента України “Питання Воєнної доктрини України // Стратегічна панорама. – 2005. – № 1. – С. 17. 26. Соціологічна служба “Дня” // День. – 2006. – 4 березня (№ 36). – С. 1.

УДК 94(477)“195/198”:623.46.5

Б.С. Левик

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних і соціальних наук

ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ПІД ЧАС ВХОДЖЕННЯ У МІЖНАРОДНУ СИСТЕМУ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ НА ШЛЯХУ ДО ВСТУПУ В НАТО

© Левик Б.С., 2008

Наводяться історичні приклади вступу до НАТО багатьох європейських країн (Норвегії, Словаччини, Угорщини, Чеської Республіки, Польщі, Румунії) та вирішення ними власного питання з національної безпеки і оборони.

The article covers historical cases describing a number of countries (Slovakia, Hungary, Czech Republic, Poland, Romania) acquiring NATO membership at the background of national security and defense problem solution.

Розвал світової соціалістичної системи дав можливість багатьом країнам Східної та Центральної Європи звільнитись від домінування комуністичної ідеології і вільно вибрати демократичний шлях розвитку. Одночасно європейські країни молодій демократії отримали виклик часу: швидке та якісне вирішення захисту своїх власних життєвоважливих інтересів, серед яких